

ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЄВГЕНА РИХЛІКА У 1925–1930 РР.

Розвиток освіти Чернігівщини у 20-х рр. ХХ ст. є складним, героїчним і водночас трагічним періодом вітчизняної історії, коли українські педагоги долали політичні, методичні та побутові труднощі, не шкодуючи здоров'я та життя задля виховання молодого покоління для будівництва щасливого майбуття.

До когорти самовідданих і талановитих освітян нашого краю належить Євген Антонович Рихлік (1888–1937) – видатний вчений, педагог і громадський діяч, який з 1925 по 1931 р. жив і працював у Ніжині. На той час він вже мав біля 12 років педагогічного стажу та надзвичайний досвід роботи у навчальних закладах усіх рівнів – від простої сільської школи до університету [17].

Педагогічна діяльність вченого майже не досліджувалась до 1990-х рр., проте її значення для становлення вітчизняної освіти була згодом високо оцінена в українській історіографії. Про вагомість внеску Є. Рихліка у розвиток Ніжинської вищої школи йдеться у дослідженнях О. Бойка [1, с. 123], І. Конончука [4, с. 185, 187], В. Кондрашова [3, с. 13], А. Острянка [18, с. 33], Є. Страшка [19, с. 26 – 27], О. Самойленка [18, с. 188] та ін., які згадують його як відомого українського вченого, “передового викладача”, голову Етнографічної секції Ніжинського наукового товариства, керівника секції української мови і письменництва Науково-Дослідної кафедри (далі – НДК) Ніжинського інституту народної освіти (далі – НІНО), “наукова творчість якого досягла свого апогею”.

На засіданні комісії факультету соціального виховання НІНО 3 листопада 1925 р. Євгена Рихліка було одногolosно обрано професором мовознавства і письменництва. В обов'язки вченого входило викладання мовознавства для студентів I-IV курсів, української літератури на III-IV курсах та методики мови і педпрактики на IV курсі [12, арк. 6, 8, 110]. Складність педагогічної роботи Є. Рихліка полягала в тому, що інститут

тільки другий навчальний рік працював за новою програмою – Дальтон-планом, який передбачав триместрову систему, максималізацію самостійної роботи студентів та зосередження усієї методично-організаційної роботи у предметових комісіях. Є. Рихлік брав участь у всіх ланках організації навчального процесу за Дальтон-планом. Він був керівником кабінету-лабораторії з української мови та письменництва, до обов'язків якого входила робота по комплектації у кабінеті бібліотеки з навчальних посібників та творів українських письменників, розробка індивідуальних планів для студентів на триместр та наряд, проведення планових та заключних конференцій, консультацій, призначення старост нарядів та вартових для обслуговування кабінету і т. п. [2, арк. 23 зв., 24 зв., 25 зв.]. До того ж професор Рихлік був заступником голови предметової комісії циклу суспільствознавства [9, арк. 10]. Ця робота забирала багато часу, бо члени комісії мали розглянути програми з кожного предмету циклу, забезпечити методичну базу викладання та чітку координацію між окремими дисциплінами, а крім того, контролювати роботу кабінетів, викладачів і студентів [2, арк. 23 зв.].

Окрім зазначеного навантаження Є. Рихлік керував кандидатськими та кваліфікаційними роботами (дипломами) та педпрактикою [10, арк. 120 зв. – 121]. Навіть у позанавчальний час він приділяв увагу вихованню студентської молоді, сприяючи організації їхнього дозвілля. Вчений охоче брав участь у щотижневих студентських вечірках, які почали проводитись наприкінці 1925/26 навчального року за рішенням загальних студентських зборів. Під час таких вечірок він неодноразово виступав перед зібранням із пізнавальними лекціями, наприклад, на теми: “Літературна дискусія”, “Творчість Л. Глібова”, “Національне питання в світлі нової науки яфетидології”, “Мова студентів і викладачів Ніжинського університету” і т. п. Від початку свого перебування у Ніжині Є. Рихлік долучився до роботи студентського краєзнавчого гуртку, власне, його етнографічно-фольклорної секції, беручи участь у товариських бесідах на краєзнавчі теми та

інформуючи членів гуртка про новини сучасної української етнографії як член Етнографічної комісії ВУАН [2, арк. 37].

У тому ж навчальному році у вищих навчальних закладах України була запроваджена програма педагогізації, яка передбачала встановлення тісного зв'язку із семирічними школами. Ніжинський ІНО сформував комісію по розробці проекту педагогізації у складі п'ятьох професорів, серед яких був і Є. Рихлік. Він активно допомагав студентам у проведенні уроків у підшефних 1-й і 2-й школах Ніжина, рекомендував літературу, давав методичні поради тощо. Дуже корисною була робота вченого з учителями. Він проводив уроки, демонструючи новітні методичні прийоми, допомагав у складанні програм і робочих планів викладання української мови і літератури, допомагав навчальними посібниками і книжками з інститутської та власної бібліотек, брав участь у педагогічних нарадах, методичних диспутах та конференціях [5, арк. 10–13].

Наприкінці жовтня 1925 р. при Ніжинському ІНО було створене консультаційне бюро для допомоги у перепідготовці вчителів в Ніжинській, Прилуцькій та Роменській округах, яке з січня очолив на прохання правління інституту професор Рихлік [7, арк. 79, 88, 90, 101]. У жовтні 1926 р. Є. Рихлік був делегований від ІНО на конференцію вчителів у Ніжині, де виступив із доповіддю. З ініціативи адміністрації інституту вчений організував роботу консультаційного бюро по розробці проекту проведення місячних семінар-курсів для вчителів, за яким щомісяця до студентських лав мали вливатися 15 курсантів. Є. Рихлік працював із вчителями як голова консультаційного бюро, завідуючий кабінетом української мови і письменництва та викладач [7, арк. 64, 73, 90]. Вчений продовжував надавати консультації вчителям з різних міст України – колишнім випускникам ІНО і семінар-курсів за допомогою листування, відповідаючи на запитання стосовно українського правопису і використання найновіших навчальних посібників [7, арк. 117].

Протягом 1926-29 рр. професор Рихлік мав велике навантаження, працюючи викладачем і обіймаючи керівні посади в інституті. В цей період він обирався членом управи Ніжинського ІНО, у вересні 1927 р. його було висунуто від Окрпарткому на декана Ніжинського Вечірнього університету. За дорученням Бюро Співки наукових працівників вчений керував його розбудовою. Завдяки його зусиллям відбувся перший набір слухачів університету [12, арк. 81]. 27 вересня 1929 р. вченого було призначено завідуючим шкільним факультетом НІНО [11, арк. 1, 2].

16 грудня 1925 р. Є. Рихліка було обрано дійсним членом секції української та російської літератури і мови науково-дослідної кафедри (далі – НДК) при НІНО. 16 березня 1926 р. Центральною штатною комісією при Наркомпросі УРСР він був затверджений на посаді штатного професора І групи української мови та письменництва НІНО [12, арк. 42 зв.]. У 1927 р. правління НДК прийняло рішення про виділення окремою ланкою секції української мови і письменництва. 10 лютого того ж року професора Рихліка було обрано її керівником [1, с. 120]. Програма НДК передбачала індивідуальні дослідження членів секцій, колективну розробку спільної теми, роботу керівників секцій із своїми аспірантами та загальну культосвітню діяльність НДК. Після обговорення досліджень членів кафедри найкращі з них як такі, що мали наукову цінність, друкувалися у періодичному виданні НДК НІНО “Записках Ніжинського Інституту Народної Освіти”. У 1925 р. було взято курс на форсовану українізацію, мета якої полягала у досягненні стовідсоткового переходу інституту на українську мову у наступному навчальному році. Професор Рихлік, як керівник секції української мови і письменництва, був залучений до проведення українізації, допомагаючи студентам, викладачам і держслужбовцям Ніжина. Він разом зі своїми аспірантами проводив зустрічі, лекції та консультації [8, арк. 4].

17 грудня 1925 р. при НДК НІНО почала працювати термінологічна комісія, яку очолив Є. Рихлік. Комісія встановила наукові контакти з Інститутом української наукової мови в системі ВУАН і за півроку – з січня

по липень 1926 р. – її членам вдалося зібрати і надіслати до ВУАН 140 термінів. Крім того, комісія активно працювала на ниві українізації вузу, провівши іспит на знання рідної мови серед студентів та залучивши їх до збирання побутових термінів Ніжинщини [6, арк. 71 зв., 71].

На особливу увагу заслуговує робота вченого з аспірантами кафедри. Є. Рихлік особисто керував науковою роботою І. Павловського, П. Одарченка та М. Ладухіна. Для всіх аспірантів кафедри вчений проводив семінари з мовознавства, з української мови і літератури, з польської мови і літератури, чеський семінар та семінар підвищеного типу з української мови і письменництва, куди запрошувалися викладачі, студенти і сторонні зацікавлені особи. Особисті справи талановитих учнів вченого дозволяють проаналізувати основні засади його науково-методичної концепції, вимоги до проведення наукового дослідження [15; 14; 13].

На жаль, професору Рихліку так і не вдалося створити власну наукову школу через трагічні події 1930-х рр., коли українській інтелігенції було завдано нищівного удару каральними органами радянської влади. 5 січня 1931 р. Євгена Рихліка було заарештовано за звинуваченням у контрреволюційній та націонал-шовіністичній діяльності на користь буржуазної Чехословаччини і засуджено до 10 років таборів Сиблагу, звідки він вже ніколи не повернувся [17, с. 66]. Але сьогодні його ім'я повернулося на сторінки історії вітчизняної освіти, зокрема Ніжинської вищої школи, у розвиток якої він зробив значний внесок.

Список джерел та літератури:

1. Бойко О. Нарис історії Ніжинської Науково-дослідної кафедри історії, культури і мови (20-30-ті рр.) / О. Бойко // Сіверянський літопис. – 1998. – № 5. – С. 120–127.
2. Відділ Держархіву Чернігівської області в м. Ніжин (далі – НВ ДАЧО), ф. Р-6121, оп. 1, спр. 75, 49 арк.

3. Кондрашов В. “З корінням вирвати націоналістично-контрреволюційні елементи з НПП” / В. Кондрашов // Сіверянський літопис. – 1998. – № 2. – С. 13–15.
4. Конончук І. М. Ніжинський інститут та національно-культурне будівництво Чернігівщини 20-30 рр. ХХ ст. / І. М. Конончук // Література та культура Полісся. – Ніжин, 2006. – В. 31. – С. 182–188.
5. НВ ДАЧО, ф. Р-6121, оп. 1, спр. 96, 73 арк.
6. Там само, ф. Р-6121, оп. 1, спр. 281, 311 арк.
7. Там само, ф. Р-6121, оп. 1, спр. 331, 158 арк.
8. Там само, ф. Р-6121, оп. 1, спр. 357, 14 арк.
9. Там само, ф. Р-6121, оп. 1, спр. 359, 18 арк.
10. Там само, ф. Р-6121, оп. 1, спр. 802, 193 арк.
11. Там само, ф. Р-6121, оп. 2, спр. 1744, 13 арк.
12. Там само, ф. Р-6121, оп. 2, спр. 3301, 119 арк.
13. Там само, ф. Р-6121, оп. 2, спр. 3330, 32 арк.
14. Там само, ф. Р-6121, оп. 2, спр. 3253, 155 арк.
15. Там само, ф. Р-6121, оп. 2, спр. 3276, 69 арк.
16. Острянюк А. Ніжинська історична школа: доба розквіту (20-і – початок 30-х рр. ХХ ст.) / А. Острянюк // Сіверянський літопис. – 2000. – № 5. – С. 31–38.
17. Павленко Л. Внесок Євгена Рихліка у розвиток вітчизняної освіти (1913–1925 рр.) / Л. Павленко // Матеріали науково-практичної конференції «Треті Фльорівські читання». – Чернігів: Редакційно-видавничий відділ ЧНПУ імені Т. Г. Шевченка, 2013. – С. 64–66.
18. Самойленко Г. В. Ніжинська вища школа / Г. В. Самойленко, О. Г. Самойленко // Чернігівщина incognita / Під ред. О. Б. Коваленка та ін. – Чернігів: КП: “Видавництво “Чернігівські обереги”, 2004. – С. 182–189.
19. Страшко Є. Гоголівський інститут у 20-30-х рр. / Є. Страшко // Сіверянський літопис. – 2000. – № 5. – С. 24–27.